

การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณ

The Research on the Wisdom of Local Isan Medicine in Khamphi Bai-Lan (Scripture Written on Palm-leaves).

กฤษฎา ศรีธรรมมา¹ ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ² และพิษณุ เข็มพิลา³

Krisada Sridharmma,¹ Sarintara Tongharmmachat² and Pitsanu Kempila³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ ในการบำบัดรักษาโรคของแพทย์พื้นบ้านอีสานที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน จำนวน 2 ผูก คือ คัมภีร์ยาจากหนังสือก้อมโบราณฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และคัมภีร์ยาฉบับพระชิน ฐิตธัมโม บ้านวังบัว ที่ได้เก็บรักษาไว้แล้ว ปรึวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบันเพื่อศึกษาความรู้ในการบำบัดรักษาโรคของแพทย์พื้นบ้านอีสานเพิ่มเติม ตลอดจนสืบค้นสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสานในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า

คัมภีร์ยาในโบราณอีสานบันทึกด้วยอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมเป็นภาษาอีสานโบราณ กล่าวถึงโรคและการรักษาโรค โดยใช้สมุนไพร ที่ได้จากพืช สัตว์ แร่ธาตุในท้องถิ่น และใช้วิธีการนวดการบริหารร่างกาย ในการรักษาผู้ป่วยทางด้านร่างกาย และจิตใจ แพทย์พื้นบ้านจะรักษาด้วยคาถา พิธีกรรม การใช้สมุนไพรประกอบ เพื่อให้เกิดผลด้านจิตใจส่งผลให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของแพทย์พื้นบ้านอีสานในการเก็บยา กรรมวิธีปรุงยา และกรรมวิธีในการรักษาสุขภาพด้วยวิถีท้องถิ่น

คำสำคัญ : องค์ความรู้ ปรึวรรต ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้านหรือหมอพื้นบ้าน หมอพระ

ABSTRACT

The research on the wisdom of local Isan medicine in Khamphi Bai-Lan aimed to study how to cure illness by local Isan physicians which appeared on two Khamphi Bai Lan texts. They are the sacred books of medicine from the short Bai Lan of Ban Kotha temple, Phrathat sub-district, Na Doon district, Mahasarakham and the sacred book of medicine of Phra Chin Thitidharmmo Banwangbua which is kept and changed into modern Thai consonants in order to study how to cure illness in the local Isan way and to search for herbs which appeared in Khamphi Bai Lan Isan in the area of MahaSarakhm, Roi-Ed and Kalasin.

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รับต้นฉบับ 2 เมษายน 2552 รับลงพิมพ์ 14 เมษายน 2552

The result of the research revealed that the Isan Khamphi Bai Lan on medicine written in Thai Noi and Dhamma consonants are ancient Isan language mentioning about diseases and cure by herbs and magic words. They show the local wisdom of Isan art of medicine in collecting medicine, method of medical making and health care by local way. Isan local physicians cure the patients by using herbs from plants, animals and minerals in the local ; and by massage to cure both mental and physical illness. The local physicians will cure by using magic words, rites and herbs which affects the mental condition of the patients faster.

Keywords : body of Knowledge, Transformation, for doctor wisdom, healer monk, Bailan verbal medicine text

บทนำ

ความเจ็บป่วยของมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกสังคมทุกยุคทุกสมัย เป็นปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ที่นำมาซึ่งความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ มนุษย์ต่างพยายามแสวงหาความรู้ในการป้องกันบำบัดและรักษาความเจ็บป่วยอย่างต่อเนื่อง วิธีการใดที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนพัฒนาเป็นองค์ความรู้ ความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่เป็น ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพในแต่ละสังคมจนกลายเป็นแบบแผนจารีตประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิต และบริบททางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจ วิถีคิดของมนุษย์ที่มีต่อสุขภาพและความเจ็บป่วยในลักษณะที่แตกต่างกัน

สังคมไทยในอดีตมีการดูแลสุขภาพ มิได้มุ่งหวังเพียงผลทางสุขภาพกายเท่านั้น แต่ยังมีกระบวนการรักษาทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้ผู้ป่วยมีความสุขใจ เมื่อการแพทย์แบบตะวันตกได้เข้าสู่สังคมไทย ทำให้ประชาชนยอมรับและนิยมการแพทย์แบบตะวันตก ขณะเดียวกันความศรัทธาของประชาชนที่มีแพทย์แผนไทยก็ได้ถูกละทิ้ง การใช้คนมีการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่อยู่ในวงแคบๆ เท่านั้น

ปัจจุบันสังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับสุขภาพ มีผู้คนหันมานิยมใช้บริการเพื่อสุขภาพมากขึ้น การบำบัดรักษาโรคยุคปัจจุบันจึงได้ประยุกต์ การบำบัด รักษาโรค แบบวิถีชาวบ้านเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลสุขภาพให้แก่คนไข้

ขณะเดียวกันก็เพิ่มพูนรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้าน หมอพื้นบ้าน ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศไทย

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของคัมภีร์ยาโบราณอีสานของแพทย์พื้นบ้านในอดีตที่ได้บันทึกองค์ความรู้อันล้ำค่าด้านการบำบัดดูแลรักษาโรคต่างๆ ด้วยภาษาอีสานโบราณ ยากที่คนไทยรุ่นใหม่จะเข้าใจ และยังไม่มีการศึกษา ทานใดได้ปริวรรตสืบค้นคัมภีร์ยาโบราณอีสานเพื่อเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั่วไป อันจะทำให้คนไทยสามารถสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในการบำบัดรักษาโรคตามวิถีท้องถิ่น อันจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ พัฒนา และสืบทอดองค์ความรู้ในการบำบัดฟื้นฟูการรักษาตามภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม ตลอดจนองค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการดูแล ป้องกัน และบำบัดรักษาสุขภาพอนามัยของผู้คนทั้งในด้านสภาวะจิตและสุขภาพร่างกายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ตำรายาจากไมโครฟิล์มไว้ในรูปดิจิทัล
2. เพื่อปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณอีสานเป็นอักษรไทยในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาคัมภีร์ยาโบราณอีสานจากไมโครฟิล์มและคัมภีร์ยาฉบับต้นฉบับโบราณ จำนวน 2 ผูก

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาจากผู้รู้ในการบำบัดรักษาโรคของชาวอีสาน ได้แก่ แพทย์พื้นบ้าน หมอยา หมอพระ นักวิชาการในจังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด
4. ศึกษาจากตำราและเอกสารที่วิทยากรกล่าวถึง
5. สืบค้นสมุนไพรตามความสนใจของแพทย์พื้นบ้านจำนวน 20 โรค 28 อาการ
6. ระยะเวลาในการศึกษา 1 เมษายน 2550 - 31 มีนาคม 2551

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ แบบมีส่วนร่วม ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ระยะก่อนการวิจัย มีกระบวนการ ดังนี้

1.1 ขั้นการสำรวจ

1.1.1 สำรวจข้อมูลคัมภีร์โบราณในภาคอีสานที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รวบรวมไว้เมื่อ พ.ศ. 2545

1.1.2 ส่งคัมภีร์โบราณอีสานให้หอสมุดแห่งชาติตรวจสอบความสมบูรณ์ข้อมูลไมโครฟิล์ม

1.1.3 ขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญจากหอสมุดแห่งชาติดูแล และควบคุมการทำความสะดวกไสานอีสานที่บ้านทักไไว้ในไมโครฟิล์มทุกม้วน

1.1.4 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากไมโครฟิล์ม

1.2 ขั้นคัดเลือกข้อมูล

1.2.1 คัดเลือกคัมภีร์ยาโบราณอีสานที่มีความสมบูรณ์ที่สุด จำนวน 2 ผูก คือ คัมภีร์ยาฉบับพระชินฐิติธัมโม บ้านวังบัว และคัมภีร์ยา วัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

1.2.2 นำคัมภีร์ยาโบราณอีสานจากไมโครฟิล์ม ให้ผู้เชี่ยวชาญแปลงเป็นฉบับดิจิทัล และนำคัมภีร์ยาโบราณอีสานฉบับดิจิทัลมาถ่ายเป็นเอกสารอัดสำเนา

1.2.3 ปรับรศคัมภีร์ยาโบราณอีสานจากอักษรธรรมอีสานและเป็นภาษาไทยปัจจุบัน

1.2.4 ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาในการปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณอีสานโดยผู้เชี่ยวชาญชาวไทยน้อย

1.2.5 นำคัมภีร์ยาฉบับปริวรรตส่งให้หมอพื้นบ้านหรือแพทย์พื้นบ้าน พิจารณาคัดเลือกตำรายาจากเอกสารโบราณที่ใช้รักษาโรค แล้วสืบค้นสมุนไพรที่ใช้รักษาโดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ โรคที่ชาวอีสานเป็นกันมาก ปัจจุบันนี้หมอพื้นบ้านยังให้การรักษาย่อยและข้อมูลเป็นประโยชน์ต่อการบำบัดรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในท้องถิ่น

1.2.6 หมอพื้นบ้านจัดลำดับความต้องการและนัดวันจัดเวทีชาวบ้าน

1.3 ขั้นการสำรวจ

คณะนักวิจัยสำรวจข้อมูลแพทย์พื้นบ้านอีสานในจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์

1.4 การคัดเลือกชุมชน

1.4.1 คณะนักวิจัยคัดเลือกหมอพื้นบ้านอีสานที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่น

1.4.2 สอบถามข้อมูลหมอพื้นบ้านอีสานที่มีความรู้เรื่องภาษาของหมอยา ตำรายา การบำบัดรักษาผู้ป่วย

2. ระยะของการวิจัย

2.1 สอบถามข้อมูลกับชาวบ้าน นักวิชาการหมอพื้นบ้าน หรือแพทย์พื้นบ้าน หมอพระและปราชญ์ชาวบ้านด้านการบำบัดป้องกันการรักษาโรคที่ประชาชนในแต่ละชุมชนให้ความเชื่อถือ ศรัทธา และยอมรับสูงสุด โดยใช้วิธีการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง

2.2 รวบรวมข้อมูล โดยการจะสัมภาษณ์ แพทย์พื้นบ้านอีสานเชิงลึก และการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง

2.3 เก็บข้อมูล ถ่ายภาพ เก็บตัวอย่างสมุนไพรบ้านทักไเสียง และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ในแต่ละวัน

2.4 จัดเวทีชาวบ้าน ครั้งที่ 1 ประชุมหมอพื้นบ้านสนทนากลุ่ม ในหัวข้อการบำบัดรักษาโรคจากคัมภีร์ยาโบราณอีสานที่หมอพื้นบ้านสนใจ

2.5 นำตำรายาที่ใช้รักษาโรคจากโบราณอีสานที่คัดเลือกไว้ไปสอบถามข้อมูลตำรายาจากหมอพื้นบ้านใน

ท้องถิ่น ได้แก่ ชื่อสมุนไพรรักษาโรค ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ข้อมูล
ระวางในการใช้ ประโยชน์ สถานการณ์การใช้ยาสมุนไพรใน
ปัจจุบัน

2.6 นำสมุนไพรรักษาโรคที่ได้มาสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม
จากเอกสารที่วิทยากรกล่าวถึง และข้อมูลทางวิทยาศาสตร์
ได้แก่ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ชื่ออื่นๆ ลักษณะทาง
พฤกษศาสตร์ ประโยชน์ สรรพคุณทางยา

3. ระเบียบการจัดทำแผน มีขั้นตอน ดังนี้

3.1 จัดเวทีชาวบ้าน ครั้งที่ 2 ประชุมหมอบ้าน
อีสาน นักวิชาการ นักภาษาศาสตร์ ในท้องถิ่น สนทนากลุ่ม
ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

3.2 วิเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยในคัมภีร์
ยาโบราณอีสาน

3.3 นำองค์ความรู้ที่วิเคราะห์ได้ให้คณะที่ปรึกษา
โครงการวิจัยตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

3.4 สรุปและรายงานผลการวิจัย

ประชากรหรือแหล่งข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม
ได้แก่

กลุ่มที่ 1 คัมภีร์ยาโบราณอีสาน

กลุ่มที่ 2 แพทย์พื้นบ้านหรือหมอบ้านอีสาน
ที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม
กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

กลุ่มที่ 3 แหล่งข้อมูลจากเอกสารที่วิทยากร
กล่าวถึง และแหล่งข้อมูลอื่นๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจาก
เอกสาร และศึกษาภาคสนาม คือ การสัมภาษณ์ โดยใช้กับ
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม เป็นการเก็บ
ข้อมูลแบบเป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูล
หมอบ้านในท้องถิ่นอีสาน แบบสอบถามความต้องการใช้
ตำรายาจากเอกสารโบราณอีสาน แบบสัมภาษณ์แบบมี
โครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบบันทึกข้อมูลการสนทนา
สนทนบันทึก เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ และกล้องวิดีโอ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะนักวิจัยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ด้วยการ
วิเคราะห์ภาษา เนื้อหา ตามประเด็นที่ค้นหา แล้วอธิบายความ
และเรียบเรียงตรวจสอบข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มและ
หลักฐานอื่นๆ

2. เปรียบเทียบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลโดย
ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย

3. นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสาน พบว่า
คัมภีร์ยาโบราณอีสานกล่าวถึงการรักษาโรค 173 โรค 257
อาการ แสดงให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การรักษาโรค หมอบ้านอีสานจะบำบัดรักษาโรค
ตามอาการหรือโรคในท้องถิ่น โรคที่พบในคัมภีร์ยาโบราณ
อีสาน แบ่งกลุ่มโรคตามระบบของร่างกายต่อไปนี้

1.1 กลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ เช่น โรคหอบหืด
(โรคหืดหอบ) เผลด เจ็บแสบ (ปวดฟัน) คันทะมาลา (โรคไข้
ภายในปาก คอ และลำไส้) กีบ (ลิ้นกระด้าง คางแข็ง
พูดไม่ได้) เป็นต้น

1.2 กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร เช่น โรค
เจ็บบิดท้อง (ปวดท้อง) ชางกินท้อง แม่ท้อง (พยาธิ) ขี้บ่ออก
(ท้องผูก) แผลง

1.3 กลุ่มโรคทางเดินปัสสาวะ ได้แก่ โรค หนึ้ว
เยี่ยวบ่ออก (ปัสสาวะไม่ออก) ชะดวงโคย (ริดสีดวงอวัยวะ
เพศชาย)

1.4 กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด ลม และ
น้ำเหลือง ได้แก่ โรคสาละบาด หรือสันนิบาต (เป็นโรค
เกี่ยวกับลม อาการพ้อคลั่ง ป่วยเรื้อรัง บางรายอาจมีอาการ
เวียนหน้ามืดทันที เรียกว่า “สาละบาดวิน” และในบางราย
อาจมีเลือดออก เรียกว่า “สาละบาดเลือด”)

1.5 กลุ่มโรคระบบอวัยวะสืบพันธุ์ ได้แก่ โรค
อุปหม (กามโรค) ทำไค (อวัยวะเพศชายบวมโต)

1.6 กลุ่มโรคประสาท ได้แก่ โรคพายุกุม (ผีทำ)
หยาบมัน (อาการคล้ายโรคประสาท คนป่วยรู้สึกว่ามีตัวเดิน

ตัวไรไต่ตามเนื้อตัว แขนขา คนป่วยมักจะหยิบจับออกจากตัว อยู่บ่อยๆ)

1.7 กลุ่มโรคผิวหนังและแมลงสัตว์กัดต่อย ได้แก่ โรคคันคายน (ลมพิษ) แมงเฮง (คัน) วัต (งูสวัด) งูขบ (งูกัด)

1.8 กลุ่มโรคอื่นๆ ได้แก่ โรคตื่นตายมือตายน (มือชา เท้าตายน) ใช้คิงบะเย็น (ไทพอยด์) ลงเลือด (ประจำเดือน ออกมาก) ยาอายุวัฒนะ (เจริญอาหาร)

ตัวอย่าง

โรคเบื่ออาหาร กรณีผู้ป่วยรับประทานอาหาร ไม่ค่อย ได้หรือไม่อร่อย หมอพื้นบ้านจะใช้ยาเจริญอาหาร เชื่อว่าทำให้ ร่างกายแข็งแรงมากขึ้นและมีอายุยืน

ในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน กล่าวว่า ให้เอาหมากขาม- ป้อมฮ้อย 8 หมาก หมากชะมอฮ้อย 8 หมาก หมากเขื่อน 8 ให้เอาน้ำผึ้งเป็นน้ำคนใส่หม้อติดปิดไว้ 3 เดือน จึงกินมีอายุยืน

ความว่า ยาอายุวัฒนะ ให้เอาผลมะขามป้อม 108 ลูก ผลสมอ 108 ลูก ผลมะเขื่อน 108 ลูก ใส่ใส่น้ำผึ้งคนให้ เข้ากันแล้วปิดหม้อยาตองไว้ 3 เดือน จึงกินจะทำให้มีอายุ ยืนยาว

เป็นที่น่าสังเกตว่า การรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน แต่ละคนอาจจะใช้สมุนไพรได้หลายขนาน ทั้งนี้จะเป็น เพราะอะไรในแต่ละท้องถิ่นอาจมีสมุนไพรแตกต่างกัน หรือ แต่ละคนมีธาตุในร่างกายต่างกัน ดังนั้นผู้ป่วยที่เป็นโรค เดียวกัน อาจจะรักษาด้วยสมุนไพรที่แตกต่างกันก็ได้

2. ภูมิปัญญาในการสรรหาสมุนไพร

คัมภีร์ยาโบราณอีสานแสดงให้เห็นภูมิปัญญาแพทย์ พื้นบ้านอีสานในด้านการหา และการเก็บยา ดังนี้

2.1 ยาจากพืช พืชแต่ละชนิดล้วนมีสรรพคุณ ทางยา เพียงแต่ว่าหมอพื้นบ้านต้องเป็นผู้รู้จักยาและสามารถ แยกแยะว่า พืชใดเป็นยา และใช้ส่วนใดรักษาโรคอะไร การเก็บยาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่หมอพื้นบ้านจำเป็นต้องมี ความรู้ เนื่องจากสมุนไพรแต่ละชนิดประกอบด้วย ราก ใบ ลำต้น ดอก ผล และเมล็ด ส่วนต่างๆ ของพืชจะให้สรรพคุณ ทางยาที่แตกต่างกัน

ตัวอย่าง

ยาแก้คันคายน ผิวมันคันคายน ให้เอาซากฮังฟนทา ดี แล ผีว่าบตี ให้เอาซากหมากเขื่อนขึ้นฟนทาดีแล

ความว่า หากว่ามีอาการคัน ระบายเคือง ให้เอาราก ต้นรังฟนทาดินกแล หากว่าอาการไม่ดีขึ้นให้เอา รากมะเขื่อนขึ้น ฟนทาดินกแล

2.2 ยาที่ได้จากแร่ธาตุ หมอพื้นบ้านใช้แร่ธาตุใช้

เป็นยาในการบำบัดรักษาโรค ดังปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณ อีสาน เช่น ขี้เจียวและน้ำพังคา ใช้รักษาโรคนี้ หืดเคือง น้ำท่า และน้ำสาบน้อย ใช้รักษาโรคกับ เป็นต้น

ตัวอย่าง

ยาหัวแม่ ให้ดั่งส้มโอง ดั่งขี้เจียว ดั่งไม้แก ดั่งกล้วยดิบ ดั่งผักหม ปูนผง ดั่งหญ้าโคยงเอาท่อน ห่อแพ ขาวแช่น้ำให้กิน

ความว่า ยารักษานิวที่มีขนาดใหญ่ ให้เอาดั่งส้มโอง ดั่งขี้เจียว ดั่งกล้วยดิบ ดั่งผักโขม ปูนผง ดั่งหญ้าโคยง เอาเท่าๆ กันแล้วห่อผ้าขาวแช่น้ำดื่ม

ส้มโอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : Sterculia foetida Linn.

ชื่อวงศ์ : STERCULIACEAE

ชื่ออื่นๆ : ลำโรง

ที่มา : สวนสมุนไพรทองอินทร์ ประเท่ง

3. ภูมิปัญญาในการปรุงยา

การปรุงยาเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่หมอพื้นบ้านได้ ถ่ายทอดความรู้วิธีปรุงยาไว้ในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ได้แก่ ยาต้ม ยาฝน ยาทา ยาหม (รม) ยาแช่ (แช่) ยาต้ม ยาตอง ยาลูกกลอน ยาเป่า ยาประคบ ดังตัวอย่าง

ยาหม่องหม่าน (ยาแก้ลมพิษ คันคาย) เอาขวยมดงาม
แช่น้ำเหล้าทาตี

ความว่า ยาแก้ลมพิษคันคาย ให้เอาขวย (ดินบริเวณ
ปากรูที่มดอาศัยอยู่) มดงามแช่น้ำเหล้าทาตี

ยาไฟไหม้ ให้เอาเกือถั่ว 1 กับเบือกกะยอมมาแช่ใส่
คู แล้วจึงเป่าพิษเสียดีแล

ความว่า ยารักษาคนป่วยที่ถูกไฟไหม้ ให้เอาเกลือ
1 ถ้วย กับเปลือกพะยอม มาแช่ใส่ถังไม้ แล้วจึงพ่นพิษ
บริเวณที่โดนไฟไหม้จะหายดีแล

4. ภูมิปัญญาการรมวิธีในการรักษา

การบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน
นั้นมีลักษณะเด่น ตรงที่การบำบัดรักษาหมอพื้นบ้านใช้วิธีการ
รักษา 3 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะแรก คือ วิธีการรักษาด้วยวิธีธรรมชาติบำบัด
ด้วยการใช้ยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุที่ได้ใน
ธรรมชาติ

ลักษณะที่สอง คือ วิธีการรักษาด้วยการนวดและ
การบริหารร่างกาย คนป่วยจะมีอาการปวดเมื่อย ไม่ค่อย มี
แรง เป็นอัมพฤกษ์อัมพาต หมอพื้นบ้านจะใช้นวดและ
บริหารร่างกายประกอบ

ลักษณะสุดท้าย คือ วิธีการรักษาด้วยการใช้พิธีกรรม
และคาถาประกอบการรักษาโรค คนไข้กลุ่มนี้ส่วนมากจะมี
ความกังวล ขาดที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน
หมอพื้นบ้านใช้วิธีการรักษาด้วยพิธีกรรมและคาถา การรักษา
โรคเช่นนี้นับเป็นอุปายในการบำบัดรักษาโรคให้แก่คนไข้เพื่อ
ให้เกิดผลทางด้านกำลังใจ คนไข้ก็จะหายเร็วขึ้น

สรุปผลการวิจัย

คัมภีร์ยาโบราณอีสานแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของหมอ
พื้นบ้านอีสานในด้านการรักษาสุขภาพโดยสรุป ดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการเก็บยา นับว่าเป็นศาสตร์ที่หมอ
พื้นบ้านจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับตัวยาคืออย่างดี ซึ่งหมอ
พื้นบ้านสามารถนำเอาพืช สัตว์ และแร่ธาตุที่มีอยู่ตาม
ธรรมชาติให้เป็นยาบำบัดรักษาโรคได้ ได้แก่

1.1 ยาที่ได้จากพืช พืชแต่ละชนิดแต่ละส่วนใช้ทำ
ยาเพื่อรักษาอาการของโรคที่แตกต่างกัน เช่น รากพวยสง

รักษาโรคนิ้ว รากตูมตังแก้ไข้ตัวร้อน รากฮ้าง รักษาอาการ
คันคาย แก่นตาไ้รักษาโรคชะดวงตัง (ริดสีดวงจมูก)
ใบหมากชะลดและใบหมากแปบรักษาโรคสุัดผลเชือกและ
ผลสมอรักษาเสลด เมล็ดถั่วเยและเมล็ดข้าวตอกแดงเป็นยา
ถ่ายพยาธิ

1.2 ยาที่ได้จากสัตว์ เช่น น้ำมันงูจาง บึงจาง
ใช้รักษาพิษงูกัด บึงเหลื่อม และแมงลิ้นหมาแก้เสลด ปูดิบ
ดุกแ้ง ดูกกา ตับคันทาก งาช้าง นอแรด แมงกูดจี๊ แก้วโรค
กีบ เขาคอยดอนแก้วโรคริดสีดวงตัง เป็นต้น

1.3 ยาที่ได้จากแร่ธาตุ เช่น ชี้เจียวขาว น้ำพังคา
รักษาโรคนิ้ว น้ำส่างน้อย น้ำท่า เหล้าดีด มีดสะนาถ ผาบอก
บูนและสนนาก รักษาโรคกีบ

2. ภูมิปัญญาในการรมวิธีปรุงยา

หมอพื้นบ้านอีสานมีความรู้ในการปรุงยาหลายวิธี ได้แก่
ก่ ยาดัม ยาดอง ยาฝน ยาคม ยาทา ยารม ยาแช่ ยาลูกกลอน
ยาเป่า ยาประคบ และยาหยอดตา

3. ภูมิปัญญาในการรมวิธีในการรักษา

หมอพื้นบ้านใช้วิธีการรักษาโรค ดังนี้

3.1 วิธีการรักษาด้านร่างกาย หมอพื้นบ้านจะใช้
วิธีธรรมชาติบำบัดรักษาโรคด้วยการใช้ยา ในกรณีนี้ผู้ป่วยมี
อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย หมอพื้นบ้านจะใช้นวดรักษา
ด้วยการนวดและการบริหารร่างกายประกอบ

3.2 วิธีการรักษาด้านจิตใจ หากผู้ป่วยไม่สบาย
เนื่องจากมีความผิดปกติทางใจ หมอพื้นบ้านอีสานใช้วิธีการ
รักษาด้วยพิธีกรรมและคาถาในการบำบัดรักษา การรักษา
แบบนี้เป็นอุปายให้เกิดกำลังใจ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ป่วย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีการสืบค้นองค์ความรู้ยาพื้นบ้านจากคัมภีร์
ยาโบราณอีสานเพื่อที่จะได้นำมาใช้เป็นทางเลือกด้านสุขภาพ
ให้แก่ประชาชนต่อไป ก่อนที่แหล่งที่อยู่สมุนไพรจะถูกทำลาย
หรือหมอยาพื้นบ้านที่รู้จักสมุนไพรเหล่านั้นจะสิ้นชีวิตไปจน
หมด

2. ควรวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและ
สัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสานโดยประสานความร่วมมือ
กับนักภาษาศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักพฤกษศาสตร์

ฝ่ายสาธารณสุข และนักวิชาการป่าไม้เพื่อรักษาสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบำบัดรักษาโรคให้สามารถเชื่อมโยงกับนานาประเทศในระดับสากลได้

3. ควรมีการสอนอ่านอักขรธรรมและอักษรไทยน้อยในวัดและสถานศึกษาในทุกระดับมากขึ้น เพื่อขยายความรู้ในคัมภีร์ใบลานอีสานให้แพร่หลายในกลุ่มเยาวชนชาวอีสานและผู้สนใจในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มอนุรักษ์ป่าสมุนไพร. (2535). **สมุนไพรพื้นบ้านในสวนป่าสมุนไพรวัดป่าอรัญญิกาวาส ตำบล วังแสง อำเภอกมลา จังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม : วัดป่าอรัญญิกาวาส.
- กัณฑ์วีร์ วิวัฒน์พานิชย์ และภัทราพร ตั้งสุทธทัย. (บรรณาธิการ). (2542). **รวมบทความการประชุมสัมมนาวิชาการ เรื่อง ผักพื้นบ้านและอาหารพื้นเมือง** นนทบุรี: สถาบันการแพทย์ แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงค์ศักดิ์ ตันติปิฎก. (2539). **แนวคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย**. ใน **ชุดโครงการชุมชนแกนวิชาการสุขภาพชุมชน**. ลำดับที่ 3. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- จิตระพี บัวพันธ์. (2548). **เรียนรู้เรื่องสมุนไพร**. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- ชัยวัฒน์ พัฒนเจริญ และคณะ. (2539). **การศึกษาการใช้สมุนไพรในชุมชน จังหวัดขอนแก่น**. ขอนแก่น: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2544). **วรรณกรรมอีสาน ในการสัมมนาเรื่องสืบสานภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ปรีชา อุยตระกูล และคณะ. (2531). **บทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ฝ่ายอุทยาน สำนักงานพุทธมณฑล พระพุทธศาสนา, สำนักงาน. (2549). **คู่มือสมุนไพร**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- พรพรรณ ไม้สุพร. (2551). **กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขกับธุรกิจสปา**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก ศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข <http://www.bomoph.go.th/enoc/Low/spa.htm>. (1 เมษายน 2551).
- พระครูพิทักษ์อัมพวัน. (2549). **ฐานข้อมูลองค์ความรู้สมุนไพรไทย**. มหาสารคาม: วัดอัมพวันาราม.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. (2541). **รายงานการวิจัยเรื่องยาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน**. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2542). **อาหารไทยกับความหลากหลายทางชีวภาพ**. ใน **รวมบทความการประชุมวิชาการเรื่องผักพื้นบ้านและอาหารพื้นเมือง**. 23-26 สิงหาคม 2542 ณ ห้องประชุมสวนกีฬาสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.
- พื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทย, มูลนิธิ. (2547). **ตำราเภสัชกรรมไทย เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: โรงเรียนอายุรเวท.
- ภาณุวรรณ (นามแฝง). (ม.ป.ป). **พืชสมุนไพร สมุนไพรไกลหมอ** กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลนิธิ. (2542). **กยาอีสาน**. กรุงเทพฯ: _____.
- _____. (2543). **สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 4 กยาอีสาน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศิลปากร, กรม สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2547). **แบบอักษรโบราณ ฉบับคู่มือผู้สอน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ.

